KORXONALARDA ICHKI NAZORAT TIZIMINI TASHKIL QILISH

Xalilov Bahromjon Bahodirovich
Osiyo Xalqaro Universiteti, Buxoro,
Iqtisodiyot kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida ichki nazorat tizimining ahamiyati, uni amalga oshirish uchun kerak bo'ladigan bosqichlar hamda ichki nazorat tizimi uchun javob beradigan mas'ul mansabdor shaxslarning vakolatlari, majburiyatlari to'g'risida batafsil ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *ichki moliyaviy nazorat, ichki audit xizmati, buxgalteriya hisobi tizimi, nazorat muhiti, tashkiliy tuzilma, aktivlarning saqlanganligi nazorati, dastlabki baholash*

Ichki nazorat - bu xo'jalik yurituvchi subyektning rahbariyati tomonidan tashkil etilgan moliyaviy-xo'jalik faoliyati nazorati hisoblanadi.

Nazorat usullarini yangi shakllaridan foydalanishning zaruriyati shundaki, nazorat organlari byudjet mablag'lari xarajatlarining to'g'riligi va maqsadga muvofiqligini, tashkilot asosiy faoliyati xarajatlarini samarali foydalanish nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi. Ushbu vazifalarni yechish uchun har bir tashkilot yoki tashkilotlarda ichki nazorat va ichki auditni yo'lga yo'yilgan mexanizmi ishlashi lozim. Ichki nazorat tizimi rahbariyatga qonunda belgilangan me'yorlarga muvofiq tarzda korxonalarni yanada samarali boshqarishga yordam beradi.

Ichki moliyaviy nazorat tizimi aniq xo'jalik yurituvchi subyektlar hamda byudjet tashkilotlari va muassasalarining rahbarlari va funksional tuzilmalari tomonidan amalga oshiriladigan kundalik ish-faoliyatning ajralmas qismidir. Ushbu tizimning mohiyati asosan korxonalar, ularning ayrim tuzilmaviy bo'linmalari tomonidan amalga oshiriladigan ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini xo'jalik yurituvchi subyektning o'z buxgalteriyasi, moliya bo'limi va ayrim iqtisodiy xizmatlari tomonidan tekshirishdan iborat deb, u "ichki xo'jalik nazorati" atamasi bilan belgilangan.

"Ichki nazorat – bu jarayon, kompaniya direktorlar kengashi, menejment va boshqa xodimlar tomonidan amalga oshiriladi va quyidagi vazifa va maqsadlarga erishish uchun yo'naltiriladi:

- kompaniya operasiyalarining samaradorligi va natijaviyligi;
- moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi;

Tegishli qonunchilik, qonun osti akt va reglamentlariga rioya qilinishi."

Ichki nazorat tizimi, uning miqyosi, rasmiylashtirish va tekshirilayotgan subyektning tarkibiga va uning faoliyati xususiyatlariga muvofiqligi darajasini o'rganish bunday ishonchni shakllantirishga ko'maklashishi mumkin. Ichki xo'jalik nazorati xo'jalik yurituvchi subyektlarning turli resurslari va potensialini saqlab qolish va ulardan samarali

foydalanishda, ularning moliyaviy faoliyatida qonunchilik va intizomga rioya etilishini ta’minlashda muhim rol o’ynaydi

Bu nazorat xo’jalik yurituvchi subyektlar, umuman byudjet tashkilotlari va muassasalari va ularning ayrim tuzilmaviy bo’linmalari moliyaviy faoliyati ustidan xo’jalik yurituvchi subyektlar, byudjet tashkilotlari va muassasalarining o’z maxsus xizmatlari (buxgalteriya, moliya bo’limlari) tomonidan moliyaviy munosabatlarda qonunchilik va intizomga rioya etilishi masalalari bo’yicha o’tkaziladigan tekshiruvdan iborat. Ichki nazorat xizmati tashkilot yoki muassasaning ichida tashkil qilinsa, tashqi tekshiruv xizmati tekshirilayotgan muassasaning tashkiliy tarkibiy qismi hisoblanmaydi. Oliy nazorat organi tashqi nazorat organi hisoblanadi. Ichki nazorat xizmati qaysi tashkilotda tashkil etilgan bo’lsa, o’sha idora rahbariga bo’ysunishi kerak.

Oliy nazorat organi tashqi tekshiruv xizmati sifatida ichki nazorat tizmini samaradorligini tekshiradi. Agar ichki nazorat xizmati samarali deb baholansa, ichki nazorat xizmati va oliy nazorat organi o’rtasida vazifalarni taqsimlash va hamkorlik qilish uchun oliy nazorat organi qolgan tekshiruvlarni o’tkazmasligi mumkin. Ichki moliyaviy nazorat tizimida asosiy bo’g’in bosh hisobchi hisoblanadi. Bosh buxgalter kamomad hosil bo’lishi, pul mablag’lari va tovar-moddiy boyliklarning noqonuniy sarflanishi hamda moliyaviy va xo’jalik qonunchiligi buzilishining oldini olishga doir chora-tadbirlarni tayyorlashda faol ishtirok etish lozim.

Pul mablag’lari, tovar-moddiy boyliklarni qabul qilish va berish uchun asos bo’lgan hujjatlar hamda kredit va hisob-kitob hujjatlari rahbar va bosh buxgalter yoki buning uchun vakolat berilgan boshqa shaxslar tomonidan imzolanadi. Bosh buxgalter qonunchilikda belgilangan operatsiyalar va pul mablag’lari, tovar-moddiy boyliklar va boshqa boyliklarni qabul qilish, saqlash va xarajat qilish bo’yicha belgilangan tartibga zid bo’lgan hujjatlarni ijro uchun qabul qilishi va rasmiylashtirishi man etiladi. Bosh buxgalter o’ziga qarashli xodimlarning xizmat vazifalarini belgilaydi. Boshqa bo’linmalar va xizmatlarning buxgalteriya hisobi, hisob yuritish va hisobot masalalari bilan shug’ullanuvchi xodimlari bosh buxgalterga bo’ysunadilar. O’z funksiyalarini bajarish uchun bosh buxgalterga tegishli huquqlar berilgan. Xususan, u bank rahbaridan buxgalteriya hisobi va nazoratning to’g’ri tashkil etilishini ta’minlash, tarkibiy bo’linmalarda pul mablag’lari, tovar-moddiy boyliklar va boshqa qimmatliklarni qabul qilish, kirim qilish, saqlash va sarflash bo’yicha belgilangan tartibga rioya etilishini tekshirish va h.k. yuzasidan choralar ko’rilishini talab qilishi mumkin.

Shunday qilib, bosh buxgalterga qonunchilik va moliya intizomining buzilishini o’z vaqtida aniqlash, ogohlantirish va bunga yo’l qo’yilmasligi uchun yetarli bo’lgan vakolatlar berilgan.

Tashqi tekshiruvchilar uchun ichki nazorat natijalaridan foydalanish ham yaxshi asos bo’lishi mumkin. Biroq, uning samaradorligi va natijaviyligini to’g’ri baholash, shaxsiy nazorat tadbirlarini rejalashtirishda, Zaruriy tekshiruvlarning turi, vaqti va hajmini aniq

belgilash uchun ular tekshirilayotgan obyektda ichki nazorat tizimining ishini, uning natijalarini hisobga olishni etarli darajada tushunishi zarur.

Tekshirilayotgan obyektning ichki nazorat tizimini baholash muayyan nazorat tadbirlarini baholashga yoki ijobiy, yoxud salbiy ta'sir etish mumkin. Masalan, ichki nazorat tizimining samarasizligi isboti ma'lum moliyaviy hisobotni baholashda shubha uyg'otishi mumkin. Va aksincha, ichki nazoratning samaradorligi tashqi tekshiruv obyektlarining sonini kamaytirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Халилов, Б. Б., Нарзуллаева, Г. С., Баҳодиров, С., & Университети, Б. Д. (2021). ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА УНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИ. *MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS*, 51.

2. Bahodirovich, X. B. (2024). KICHIK BIZNES SUB'EKTLARINING MOLIYAVIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.

3. Bahodirovich, X. B. (2024). O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARINI TUZISH TARTIBI. *Gospodarka i Innowacje.*, *52*, 9-13.

4. Bahodirovich, X. B. (2024). AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA QARZ MABLAG'LARI HISOBIGA MOLIYALASHTIRISHDA KORPORATIV OBLIGATSIYALAR. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 211-216.

5. Bahodirovich, X. B. (2024). MOLIYAVIY RISKLARNING IQTISODIY MOHIYATI VA TASNIFLANISHI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(2), 334-339.

6. Bahodirovich, X. B. (2024). MOLIYAVIY HISOBOT XALQARO STANDARTLARI (MHXS) NING TAVSIFI VA MOHIYATI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(3), 218-224.

7. Bahodirovich, X. B. (2024). DIVIDEND SIYOSATINING NAZARIY ASOSLARI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(3), 225-231.

8. Bahodirovich, X. B. (2024). KORXONALARDA SOLIQLARNI REJALASHTIRISH VA UNING BOSQICHLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 205-210.

9. Bahodirovich, X. B. (2024). MOLIYAVIY HISOBOTLARNI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TUZISHNING NAZARIY ASOSLARI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(2), 340-346.

10. Bahodirovich, X. B. (2024). MOLIYAVIY AKTIVLARNING MOHIYATI, TASNIFLANISHI VA BAHOLANISHI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 217-219.

11. Bahodirovich, K. B. (2024). RISK IN BOND VALUATION. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(3), 349-354.

12. Bahodirovich, X. B. (2024). O‘ZBEKISTONDA KORPORATIV BIRLASHISHLAR VA QO‘SHIB OLISHLARNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(3), 343-348.

13. Bahodirovich, X. B. (2024). O ‘ZBEKISTONDA INVESTITSIYA FONDLARI FAOLIYAT MEXANIZMI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(3), 337-342.

14. Bahodirovich, X. B., & Jamilova, E. (2024). AUDITORLIK HISOBOTI VA UNI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TUZISH ASOSLARI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 38-43.

15. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITORLIK XULOSASI VA UNI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TUZISH. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 252-258.

16. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITORLIK TASHKILOTINING HUQUQLARI, MAJBURIYATLARI VA JAVOBGARLIGI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 31-37.

17. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITDA MUHIMLIK DARAJASINI ANIQLASH. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 18-23.

18. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITNING AXLOQ KODEKSI VA UNGA QO’YILGAN TALABLAR. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 24-30.

19. Bahodirovich, X. B. (2024). BANK SIRI VA BANK AXBOROTINING MAXFIYLIGIGA RIOYA QILISH TALABLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 259-265.

20. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITORLIK TEKSHIRUVLAR NATIJALARINI UMUMLASHTIRISH VA BAHOLASH. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 245-251.

21. Bahodirovich, X. B. (2024). O’ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISH. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(3), 271-277.

22. Bahodirovich, X. B., & Rajabova, M. (2024). O’ZBEKISTONDA AUDITORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(3), 264-270.

23. Bahodirovich, X. B. (2024). MOLIYAVIY QO'YILMALARNI AUDITORLIK TEKSHIRUVIDAGI AUDIT AMALLARI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(3), 258-263.

24. Bakhodirovich KB. CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF IMPROVING ACCOUNTING IN SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP. IMRAS, 6 (6), 161–165 [Internet]. 2023

25. Kayumovich, K. O. (2020). The highlight priorities for the development of digital tourism in Uzbekistan. *International scientific review*, (LXIX), 61-62.

26. Abidovna, A. S. (2024). XUSUSIY OLIY TA'LIMDA HR MENEJMENTDAN FOYDALANISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI. *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting*, *4*(08), 68-74.

27. Alimova, S. (2024). NEW APPROACHES TO THE EFFECTIVENESS OF INTERACTION BETWEEN PROFESSIONAL EDUCATION AND EMPLOYERS. *Modern Science and Research*, *3*(7), 211-218.

28. Alimova, S. O. FEATURES OF THE STRATEGIC MANAGEMENT SYSTEM OF INDUSTRIAL ENTERPRISES. *Kielce: Laboratorium Wiedzy Artur Borcuch*.

29. Abidovna, A. S. (2024). "PERSONNEL MANAGEMENT" AND "HUMAN RESOURCE MANAGEMENT": HISTORY OF ORIGIN, ESSENCE AND RELATIONSHIP OF CONCEPTS. *Gospodarka i Innowacje.*, *46*, 336-343.

30. Ibodullayevich, I. E. (2024). Inqirozga Qarshi Choralar Dasturi Doirasida Kichik Biznes Va Xususiy Tadbirkorlik Subyektlarini Marketing Tizimi Asosida Rivojlantirish Muammolari. *Miasto Przyszłości*, *54*, 1495-1503.

31. Mamlakat, I. (2023). THE USE OF DICTIONARIES IN READING AND UNDERSTANDING LITERARY TEXTS IN NATIVE LANGUAGE LESSONS. *International Journal of Advance Scientific Research*, *3*(09), 285-292.

32. Supiyevna, B. M. (2024). IMPROVING THE EFFICIENCY OF LEADER LABOR IN THE MODERN MANAGEMENT SYSTEM. *Gospodarka i Innowacje.*, *54*, 51-55.

33. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). SANOAT KORXONALARI INNOVATSION STRATEGIYALARINING IERARXIK TUZILISHI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(3), 187-192.

34. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). SANOAT KORXONALARI INNOVATSION STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISH JARAYONI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(3), 193-198.

35. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). TIKUVCHILIK SANOATI KORXONALARIDA BAZAVIY INNOVATSION STRATEGIYALARNI TAKOMILLASHTIRISH. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(3), 332-336.

36. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION STRATEGIYANI SHAKLLANTIRISH VA AMALGA

OSHIRISHNING DOLZARBLIGI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 183-187.

37. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2024). TIKUVCHILIK SANOAT KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION STRATEGIYALARINI QOLLASH. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(2), 325-330.

38. Xudoynazarovich, S. A. (2024). CHALLENGES OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AND THEIR SOLUTIONS. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, *11*(12), 398-402.

39. Kayumovich, K. O., Gulyamovich, D. I., & Khudoynazarovich, S. A. (2020). Information and information technologies in digital tourism. *Special issue on financial development perspectives of the life standard in Central Asia*, 32.

40. Khudoynazarovich, S. A. (2022). Features of evaluating the effectiveness of activities at the Bukhara State University. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, *10*(11), 153-159.

41. Qizi, R. N. O. (2024). YASHIL IQTISODIYOTGA OTISH ORQALI MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MASALALARI. *Gospodarka i Innowacje.*, *54*, 56-61.

42. Qizi, R. N. O. (2024). YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH ORQALI MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR O’SISH KO’RSATKICHLARI. *Gospodarka i Innowacje.*, *54*, 113-118.

43. Hakimovich, T. M., & Avazovna, R. L. (2024). AHOLI BANDLIGINI OSHIRISH. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 314-322.

44. Hakimovich, T. M., & Avazovna, R. L. (2024). BUXORO VILOYATIDA XIZMAT KO’RSATISH SOHASI VA BANDLIK. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 67-73.

45. Avazovna, R. L., & Hakimovich, T. M. (2024). YASHIRIN IQTISODIYOTNING MILLIY JAMIYATIMIZGA TA’SIRI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 104-108.

46. Akbarovna, N. N. (2024). TASHQI IQTISODIY FAOLIYAT YURITISHNING SHAKLLARI VA YO’NALISHLARI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 57-63.

47. Bobojonova, M. J., & Naimova, N. A. (2024). FRILANSERLIK-O’ZINI O’ZI BAND QILISHNING YANGI SHAKLI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(3), 283-288.

48. Qayumovna, J. Z., Ne’matovna, R. N., & Azizovna, P. A. FAVORABLE INVESTMENT CLIMATE FORMATION ISSUES FOR ATTRACTING ACTIVE INVESTMETNS. *GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY*, 29.

49. Bustonovna, J. Z. (2024). MOLIYAVIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ORQALI MILLIY IQTISODIYOT BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING USTUVOR YO ‘NALISHLARI.

50. Jumayeva, Z. (2024). DAVLAT TASHKILOTLARINING FAOLIYATINI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ISH YURITISH TIZIMINI RAQAMLASHTIRISHNING ZARURIY SHARTLARI. *Modern Science and Research*, *3*(6).

51. Turayevich, I. A. (2024). MILLIY IQTISODIYOTGA INVESTITSIYALARNI JALB QILISHNI BOSHQARISH YO ‘LLARI. *Miasto Przyszłości*, *55*, 1464-1468.

52. AT, I. (2024). MINTAQALARDA TADBIRKORLIK SUB’EKTLARI INVESTITSION LOYIHALARINI IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI VA O ‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(2), 306-314.

53. AT, I. (2024). MINTAQALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH VA UNI INVESTITSIYA BILAN TA’MINLASHNING O ‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLDT*, *1*(2), 241-248.

54. Avazovna, R. L. (2024). PENSIYA TA’MINOTINI MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA’MINLASH ORQALI PENSIYA QAMROVINI KENGAYTIRISH MASALALARI. *Miasto Przyszłości*, *55*, 1469-1474.

55. qizi Bobojonova, M. J. (2023). AGROTURIZMNING IQTISODIYOTDA O ‘RNI, SALOHIYATI VA INFRATUZILMASINI YAXSHILASH. *Educational Research in Universal Sciences*, *2*(8), 48-52.

56. Jumayeva, Z. B., & Bobojonova, M. J. (2024). TIJORAT BANKLARINI TRANFORMATSIYA QILISHDA DIVERSIFIKATSIYA STRATEGIYASINING AHAMIYATI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(3), 300-306.

57. Jumayeva, Z. B., & Bobojonova, M. J. (2024). IQTISODIY TEBRANISHLAR SHAROITIDA KICHIK BIZNESNING YASHOVCHANLIK DARAJASINI BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(3), 313-318.